

PÉNTEK IMRE

A klasszicitás kísérlete

GYŐRI LÁSZLÓ VERSEIRŐL

Mivel is kezdjem ezt a kis vallomásszerű írományt? Ha már Győri Lászlóról van szó, talán visszanyúlhatnék az Eötvös Kollégium idejére, amikor mindketten, 18 évesen, belekóstoltunk a bölcsészetbe. A hatvanas évek elejéről van szó, amikor mi, falusi gyerekek, próbáltunk beilleszkedni ebbe a nagy hagyományú intézetbe. Már nem emlékszem, valamelyik kollégiumi esten egymás mellé kerültünk, és én megkérdeztem: – Te is verset írsz? Legnagyobb meglepetésemre azt válaszolta: – Igen. Ez nagy megkönnyebbülésünkre volt mindkettőnknek. És a kollégium egyetlen, legalább ötvenéves, ódon írógépén leírtuk a verseinket, és megmutattuk egymásnak. A versek kölcsönösen elnyerték tetszésünket. És igen, ez 1960 óta így van. Még akkor is, ha Győri László – kollégiumi nevén Zsiga – a kezdők körében hatalmasan megelőzte társait (engem is), ami szerintem a tehetségén túl Bella Pista barátságának, mentorkodásának is köszönhető; e kapcsolat hozadékából nekem is jutott valami, és így sok időt eltöltöttünk hármásban. Bella Pista vitt be a New York kávéházba, a korabeli magyar irodalom szentélyébe, ahol élő írókat – Moldovát, Pilinszkyt, Kormost –, s persze másokat láttunk, ott volt a környéken az Új Írás szerkesztősége, lassan ismerőssé vált számunkra ez a belterjes világ. Ott szinte naponta megjelentek furcsa alakok, a magyar avantgárd kezdő szereplői, a falakon pedig újságrajzok, karikatúrák a két világháború ismert irodalmáraitól emlékeztettek a múltra.

Zsigával kétségtelen jó barátok lettünk, egy időben közös albérletben is laktunk. Ennek utolsó egyetemi demonstrációja volt, hogy a Ráday utcai kollégiumban lévő szobáskában is együtt készültünk az életre. Ez 1964-től jószerivel 1966-ig tartott. Akkor már szerveződött a Kilencek csoportja, irodalmi esteken vettünk részt, én akkoriban főként prózáimmal kaptam helyet a fellépéseken. Nos, kezdettől fogva – többek közt – azért tetszettek Zsiga versei, mert hihetetlenül epikusak voltak. Én valahogy indulásomtól idegenkedtem a túlzott metaforikus szóhalmozástól, s ahol hasonlót találtam, az tetszett. Persze, ehhez tudni kellett, hogy Zsiga barátom egyre-másra írta novelláit is, volt benne epikai tehetség (talán bennem is), és az 1968-ban megjelent kötete, az *Ez a vers eladó* határozottan új hangot ütött meg. Mondhatom, a periféria hangját. Igaz, e téren ott volt Ladányi Mihály, de Zsiga frissebb volt, érdekesebb, agresszívebb. Egyébként őszintén meglepett, hogy a Magvető ebben a formában kihozta. (Ahogy később jobban belelátam a lektorok lelki világába, rá kellett jönnöm, a megjelenéshez kellett egy kis szerencse, kapcsolat és egy jó pillanat.) Talán egy kicsit irigyeltük, de hamarosan az *Elérhetetlen föld* alkotóinak is lett önálló kötetük. (Nekem hat évvel később az *Éjféli pályaudvart* sikerült összehozni.)

Barátságunk nem szakadt meg, pedig ő is, én is költöztünk ide-oda. Kaposváron és Tatabányán már gyakrabban találkoztunk. Pesten még inkább. A Központi Sajtószolgálat, ahol jó ideig dolgozott, igazi azilumnak számított a belváros dzsungelében, a régi Népszabadság-székházban.

Nos, a külsőségekről ennyit.

A kritikákat átnézve Halmai Tamás *A józan és a drága* című írását találtam legerdekesebbnek, mert szemlélte *A szó árnyéka* és a többi kötetéről szóló dolgozatokat is. Summázatát a következőképpen foglalta össze:

„Ma úgy láthatjuk: a *Kilenc holló* (ahogy a Pœ-ra rájátszó vers, *A holló* emelkedett öniróniája fogalmaz) közül talán az ő költészete szembesült leg-tudatosabban s legeredményesebben azzal, hogy a modern és posztmodern költészettörténeti fejlemények kontextusában a népies alaktan, tematika és világgép már nem szolgálhat ugyanolyan biztos poétikai alapokkal, mint egykor esetleg. Lírája így vált kötetről kötetre finomabbá és bonyolultabbá.”

A fűlszöveg „újklasszikus” költői kísérletről beszél; a kötet egyik első kritikusa a vallomámos, a tárgyias és a filozófiai versshagyományokhoz kapcsolja Győri műveit (Kántás Balázs: *Klasszicizmus és tárgyiasság a szavak hűvösében*). Számomra ez a „népies alaktan, tematika és világgép” az érdekes. Szerintem Győri „népiessége” kezdettől egy urbánus jellegű megnyilatkozás volt; ő nem ment át mitikusba, nála nem táncoltak balladát a hősök; a tárgyszerűség, a pontosság, talán az „újklasszicizmus” uralta a költői beszédet, nekem Nagy Lajos őszintesége jutott eszembe Győri olvastán. A *Fordított pohárban* található *A régi költők dicsérete* című vers, ebben a szerző be is vallja vonzódását ehhez a klasszikus, „régii poézishez”:

*Bocsássatok meg, drága újak,
hogy egyre régiekhez térek,
akik a rímhez hogyha nyúltak,
a törvény szabadságban égett,
tudták, mi az, és mi végett,
a forma nem saját magáért,
igen, tudták a mesterséget,
s tudták, nem ingyen ajándék.*

Ezzel a klasszicizáló, tárgyias és leleplező irányultsággal fordult a maga (családi) élményanyagához, és sokrétűen, többször és lényegre törve feldolgozta azt. És ez is egyik rétege valóban gazdag, sokfelé tájékozódó költészetének. Az utolsó két kötetben több remek példát találunk erre, főként a *Fordított pohárban*. *A kapu*; *A dajka*; *A részletek ideje*; az *Ablakdeszka*; *Az utolsó szál* mind ennek a találékony, epikai ízekkel fűszerezett megjelenítésnek a példái. A *Lakodalom* pedig azért jó példa, mert a mitikus hang megjelenik: „a holt Maros” áradása mindent fenyeget, „zúdul ... a múltakon át”, de a „nagyárnyú kulák” a mítoszból visszatér a földre, „elalszik, ő maga boros”, és a folyó árad tovább, inkább valódi árvízként, mint mágikus elemként. Óvatos mitizálás ez, mely lent marad a földön.

Győri erénye a megfigyelés pontossága, a részletek hitelessége, és sikerül elérnie, hogy éppen a demitizálás révén képes maradandót alkotni, a szűrős metaforák és metonímiák a tudatunk legmélyébe vájnak, hogy megértsük a válságos időkben a hazulról hozott, ingó-bingó életforma erejét, tartósságát, a paraszti múlt heroizmusát.

Győri költészetének van egy másik rétege, amit önvizsgálatnak nevezhetnénk. Ebben kevesen múlták felül. Az önanalízis állandó mardosása préseli ki a Győri-verseket. A tisztaság akarásában panaszolja, „a véletlenül, ott keressetek”, s „csak töredék van, életút helyett”. S hozzáteszi még: „Mindenem fáj...” (*Dióverés*)

Győri a fizikai és lelki kondícióját állandóan felülvizsgálja: „kimászkálok folyton önmagamból” – írja a *Tettenérésben*, hogy kívülről figyelje magát. (Csak néhány példa: *Őszi eső*; *A látvány*; *Testamentum*; *Szalmaszál*.) Sok-sok kérdés, amit feltesz; a filozofikus megközelítés többnyire innen ered, ahogy a *Halálfügában* is.

*Nem szeretem
életemet,
csak cipelem,
ahogy lehet.*

*Nem szeretem,
hogy még vagyok.*

Igen, a végesség, ami többször is felmerül a versekben, az idő múlása, mert mi lenne, ha a Bella István emlékét idéző versben „Kinyílna a súlyos márvány”.

E sajátos lázadás nekem szimpatikus, de nem tartozom a „boldogtalanok” közé, akikről Zsiga barátom ír. S nem hiszek az olyan létmetaforákban, mint amit ő a *Fordított pohárban* megfogalmaz. Szerintem nem fordított pohár volt az az életút, amit bejárt, nem kell semmit megfordítania. (Idő meg annyi van, amennyi van.) A műtét előtti bizonytalanságokat sem egy műhiba oldja fel „Folytatódok, de mi lesz, hogyha mégse”, hanem az elrendelés, mely „sár-agyagba” dugja a végtelenre növegyéni ambíciókat.

Van egy vers, amiért irigylem Zsiga barátomat: *Az ügynökök vonulása*.

Nekem az volt a benyomásom, amikor elolvastam a rólam írottakat a III/III-as jelentésekben, hogy ha ezeket tudom, sokkal gyávább lettem volna. (No, azért nem voltam olyan bátor.) S amilyen hangnemben tárgyaltak rólam. Az ellenségről. Hát ehhez kellett némi rossz ízlés is. De vissza Zsiga versére: már az elején halhatatlanságot ad nekik, amikor azt írja: „Az örök / hajdani ügynökök.” Telitalálat. Nekem az a megérezésem, kell egy lelki alkat, ami az ilyesmire ráviszi az embert. Ettől nem óv meg a tehetség sem. (Lásd Tar Sándor esetét!) Jellemzésük egy-egy találó jelzője állítja őket elénk, s már-már kuncogtam azon, hogy hova is vonulnak e jeles személyek? Új hídavatásra. Kár, hogy e látomás nem bomlik ki a versben. Ám egyik- másik dimenziója – igen. Az, hogy amikor visszatérnek a „civil életbe”, úgy tesznek, mintha nem történt volna semmi. Ugyanúgy járnak bevásárolni, élnek a mindennapi életet, mintha a morál már nem hozta volna meg a maga ítéletét. Hát igen, aki a diktatúrának végez munkát, miért lenne vétkes? A nagy felmentések már lezajlottak, én sem akarok, botrányt kaparva, kiásni egyetlen eltemetett csontot sem a föld alól. De vonulásuk Győri versében – remélem – örökre megmarad.

Ja, igen. Majd’ elfelejtettem. A Shakespeare-töredékek. Egyik jobb, mint a másik. Ezen orcájára nem figyeltem fel barátomnak. Tudván tudom, hogy nagy stílusimitátor, de hogy Shakespeare-ben is kipróbálja magát, arra nem gondoltam.

A deli napfény – a kivégzés. Nagy jelenet. „Adjatok neki nyugtatót” – így a király.

Ám a hóhér rutinból vet némi koncot az uralkodónak, s kis vonakodás után leüti a bűnös lord fejét. S a morbid kijelentés: „A nyugtató, úgy látszik, hatott” – idézi a „többi néma csendet”. A modernizálás a második jelenésben nyilvánvalóbb. De az eset még mulatságosabb, hiszen az udvarnok már a kez-

detben bejelenti: „a jogar elveszett”. S bizarr ugrásokon halad az értelmezés a jogar nyomában, ami a többféle érdeklődés ellenére sem kerül elő. Csak az a biztos: „York napja felkel, / az autóüveg ezernyi szilánkja ugyan mindent beborít, / de minden darabja York fényét tükrözi.” S a király bölcselkedése sem tudja lezárni a vétkes elveszést: „York napja talán Holddá változik, / mely éjjel-nappal úszik fenn az égen.” A horizontális prioritások értelmezése akár a posztmodern stíl persziflázsa is lehetne. A kulturális deficitet kompenzálják, ez a lényeg. A várat eladni, s panelba költözni, ez már nem is bökkenő.

Talán még egy dologról szólnék: a lírai tájleírásról. Tudjuk, milyen magasra jutott e műfaj Petőfi kezén. De kortárs költészetünkben sem ment ki a divatból. A gázos artézi kút éppen úgy Győri tollára jut, mint a *Lassított film* természeti képei, melyek a csírázástól a pusztulásig követik a növényi lét változásait. A korai juhar produkálja az „idei, legelső szárnyait az évnék”. S a félelmet keltő bagoly életmódja is megér egy verset. A töklevel apoteózisa sem maradhat figyelmen kívül, „a töklevel megistenül, / ha dicséretét zengem” – szól a kádencia. A *Fűrészpör a kertben* a rendetlenség eltüntetésének módozatait festi le, nagy élvezettel. Idézhetnék még más hasonló verset is, de eszembe jutott még valami: a köznapi dolgok dicsérete. Győri élvezettel írja le a különféle házimunkákat, több versében szerepel a vasalás, a teregetés (*Száradj és bízz!; Hajtogatás*). A református teológiában történik kísérlet a köznapi munka szakralizálására, kicsit úgy érzem, Győri is ebben az irányban halad, amikor az emberi élet értelmét keresi. S a rendben találja meg ezt az alapvető princípiumot.

Lassan érzem, kifáradok barátom verseinek elemzésében. (Pedig még volna miről beszélni.) De ma is épp oly érdeklődéssel olvasom új műveit, mint annak idején az Eötvös Kollégiumban. Na igen, és a Fácánosban. „És tisztulok, / ha őket zengem” – írja a *Régi költők dicsérete* című versében. Régi költőnek is tarthatjuk Győrit, a klasszicitás mesterének. Talán ezért is hat, mindenek ellenére, modern jelenségnek az érvényesülés tülekedésében. De ne lőjük el minden puskaporunkat, az utókornak is hagyjunk valamit!